

INTRODUCTION TO THE הגדה

I collect סידורים; not the actual books but what is in the books. I collect texts. It is my belief that in order to understand what we currently recite from our prayerbooks, we need to know what our ancestors recited. We need to know why there are differences. We need to know when the differences first appeared.

We also need to study what other Jews currently recite from their prayerbooks. I grew up knowing about only two נוסחאות; נוסח אשכנז and נוסח ספרד. In my youth, I always davened in synagogues that followed נוסח אשכנז. I became familiar with נוסח ספרד from sitting in synagogue next to my father, Elias Katz, ז"ל, who grew up davening in a Gerer Shteibl in his home town of Wielun, Poland, and who continued to daven נוסח ספרד, no matter what נוסח was being followed in the synagogue he was attending. As a result of hearing the words my father recited, I developed a fondness for נוסח ספרד. Reciting נעריצך ונקדשך in the מוסף of קדושה simply does not bring you to the same place that you come to when you recite כתתנו לך המוני מעלה. And so I grew up well aware that no one group within Judaism owned a monopoly on the נוסח התפלה.

Perhaps my appreciation for all versions of Jewish liturgy provides me with the ability to present a fresh perspective concerning our תפילות. I have shared that perspective in studying תפלת שהרית. I look forward to sharing that perspective while studying the הגדה.

It should therefore come as no surprise that the the הגדה compiled by the Beurei Hatefila Institute focuses on variations on sections of the הגדה. Included are excerpts from the הגדה that is a part of סדר רב עמרם גאון, Ninth Century, CE; from Geniza fragments included in גנזי שכטר, Volume 2, reflecting another Babylonian text from גאון's era; from the הגדה of ארץ ישראל, that was found among the Geniza material uncovered in the late 1800's in a synagogue in Cairo which reflects the practices of Jews who lived in ארץ ישראל in the Geonic period and which is reproduced from the Goldschmidt הגדה and from a recent edition of a הגדה that follows נוסח תימן which I included primarily to highlight its differences with other current הגדות.

The conclusion that I reached from studying these הגדות is that the הגדה that we recite today is a compilation of multiple customs that existed at the time of the משנה and at the

time of the גמרא. Perhaps the author of the הגדה anticipated that by including multiple customs, his text would be accepted and recited by all Jews. He may have further hoped that by having all Jews follow one text at the סדר, on the night that we celebrate גאולת מצרים, that the unity displayed thereby would hasten the coming of the ultimate גאולה.

This view of the הגדה may explain the criticism leveled by רב נטרונאי גאון, predecessor of רב עמרם גאון, against the manner in which some Jews of his generation were performing the סדר:

וכך אמר רב נטרונאי גאון ריש מתיבתא, מי שאומר בקידוש של פסח אשר קדש את ישראל, וכשגומרין מה נשתנה אין אומר עבדים היינו לפרעה, ואינו אומר מתחלה, אלא אומר ויאמר יהושע אל כל העם עד ויעקב ובניו ירדו מצרים, ואומר מברוך שומר עד צא ולמד, וקורא ארמי אובד אבי עד שגומר את הפרשה כלה, פסוקין כמות שהן ואינו אומר מדרש כלל, ואומר רבן גמליאל אומר, ואשר גאלנו והלל, תימה גדול בדבר זה.

מי שנוהג מנהג זה אין צריך לומר שלא יצא, אלא כל מי שעושה כן, מיין הוא, וחלוק לב הוא, וכופר בדברי חכמים ז"ל, ובוזה דברי משנה ותלמוד. וחייבין כל הקהלות לנדותו ולהבדילו מקהל ישראל, ככתוב והוא יבדל מקהל הגולה (עזרא י', ח').

וכי עבדים היינו שאמרו חכמים ז"ל לא מן התורה הוא, ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה (דברים ו', כ"א). ויאמר יהושע אל כל העם (יהושע כ"ד, ב') לא מתחלה עובדי עבודה זרה הוא. שכך שנינו, מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ואמרנו מאי גנות? רב אמר עבדים היינו. ואילולי טינא שיש בלבבם וחלוק לבם ואין רוצין לומר דברי משנה ותלמוד, מאי איכפת להם לומר מתחלה.

אלא הללו מינין ומלעיגין ובוזין דברי חז"ל, ותלמידי ענן ירקב שמו, אבי אביו של דניאל, חוט המשולש ברשע ובמינות, שאמר לכל התועים והזונים אחריו, עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי. ועדיין הם בטעותם ונעשו אומה לעצמן, ותקן תלמוד של רשע ושל עול לעצמו, וראה מרנא ורבנא אלעזר אלוף ז"ל דמן אספמיא ספר תועבות שלו שקורין אותו "ספר מצות", כמה תחבולות יש בו. ועכשיו צריכין לנדותם שלא להתפלל עם ישראל בבית הכנסת ולהבדילם עד שחזרין למוטב, ומקבלין עליהן שנוהגין כמנהג של שתי ישיבות, שכל מי שאינו נוהג מנהג שלנו לא יצא ידי חובתו.

At first it was thought that the criticism leveled by רב נטרונאי גאון was aimed at Karaite versions of the סידור. This notion was dissipated for two reasons. First, the Karaites did not become a force in Judaism until the time of רב סעדיה גאון, two centuries after the era of רב נטרונאי גאון. Second, the discovery of the הגדה of ישראל in the Cairo Geniza

להבין את התפלה

confirmed that it was this text that prompted רב's criticism. Why was רב so incensed by the text of the הגדה of ארץ ישראל? The הגדה of ארץ ישראל took sides on some of the disputed issues concerning the הגדה. רב נטרונאי גאון viewed the הגדה of ארץ ישראל as deviating from the intent of the הגדה to have the הגדה be a uniform text that was followed by all Jewish groups. In what way did the הגדה of ארץ ישראל deviate? Let us study the following משנה and גמרא:

משנה מסכת פסחים פרק י' משנה ד'—מזוגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובר אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה: משנה ה'—רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מצה על שום שנאלו אבותינו במצרים מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בעצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה:ה:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטז עמוד א'—מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר: עבדים היינו.

In all versions of the הגדה recited today, both the opinions of רב and שמואל are followed. The הגדה of ארץ ישראל included only the opinion of רב.

The משניות provided above may have led the author of the הגדה to design a הגדה that includes multiple customs. Notice that the two משניות can be read in two ways. They can be viewed as representing a unified position because no disagreements appear within the משניות. Alternatively, the משניות can be viewed as presenting three customs that were prevalent at the time of the משניות; three ways in which a father could answer the מה סיפור מצוה questions presented to him; three ways the father could fulfill the מצוה of יציאת מצרים:

1. מתחיל בגנות ומסיים בשבח;
2. ודורש מארמי אובר אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה;

3. רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור.

Despite representing three different ways to fulfill the מצוה of סיפור יציאת מצרים, all three practices were incorporated within the הגדה.

The dispute concerning the interpretation of the phrase מתחיל בגנות ומסיים בשבח is not the only dispute that is incorporated into the הגדה. Both sides of disputes found in the adjoining משניות are also included within the הגדה:

משנה מסכת פסחים פרק י' משנה ו'—עד היכן הוא אומר? בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה; ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים. וחזיתם בגאולה. רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם. רבי עקיבא אומר כן ה' א—להינו וא—להי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל: משנה ז—מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו. רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה:

The הגדה includes both the opinion of בית שמאי and בית הלל in providing the sections of ההלל that must be recited before the meal. The הגדה also incorporates both the opinion of רבי טרפון and רבי עקיבא concerning the ברכה of גאולה. רבי טרפון holds that the ברכה only concerns the גאולה that occurred in the past, יציאת מצרים, and no ברכה should be made at its conclusion. רבי עקיבא holds that the ברכה concerns the future גאולה and should conclude with a ברכה. Both versions are included in the הגדה.

However, the following גמרא may pose a problem with reciting the ברכה of גאל ישראל: תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב—וחזיתם בגאולה. אמר רבא: קריאת שמע והלל— גאל ישראל, דצלותא— גואל ישראל. מאי טעמא— דרחמי נינהו. אמר רבי זירא: דקידושא— אשר קדשנו במצותיו וצונו, דצלותא— קדשנו במצותיך. מאי טעמא— דרחמי נינהו. רשב"ם— והלל של ערבי פסחים שחותם גאל ישראל כרבי עקיבא דמתניתן שמספר ומשבח על גאולת ישראל שעברה. דצלותא גואל ישראל— שאנו מתפללין על העתיד.

Does גאל ישראל's text concern the past גאולה or the future גאולה? In our version of the הגדה, we recite the following before the ברכה:

וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת אוֹמְרִים מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזְּבָחִים), אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם, עַל קִיר מִזְבֵּיחֶךָ לְרִצּוֹן, וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלְתֵּנוּ, וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

The text is clearly focused on the future and should therefore conclude with: גואל ישראל.

If not for the fact that in גמרא נוסח תימן the ברכה concludes with: גואל ישראל, I would not

להבין את התפלה

have considered that the correct **חתימה** of the **ברכה** should be: **גואל ישראל**.

Both sides of another dispute in the **משנה** are included within the **הגדה**; i.e. the definition of the phrase: **ברכת השיר**:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיה עמוד א-מאי ברכת השיר? רב יהודה אמר: יהללוך ה'
א-להינו, ורבי יוחנן אמר: נשמת כל חי.

My contention that the **גאונים** viewed the **הגדה** as a text that should incorporate multiple customs may also explain what appears to be some awkward lines in **גאון רב עמרם**:

ואפילו כולנו חכמים כולנו יודעים את התורה. מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. שכל
המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

Similar language is found in the **סידור** of **רב סעדיה גאון**. The word: **המרבה** is missing in the second line. That the word: **המרבה** fails to appear in ancient **הגדות** undermines an important element of the modern day **סדר**; i.e. an extended discussion of **יציאת מצרים**.

The word is missing not only in Geonic versions of the **הגדה**. It is also omitted in the **הגדה** included in the **סידור רבינו שלמה ברבי נתן**. It is also omitted in a version of the **הגדה** which contains the commentary of **ר' אברהם ב"ר יהודה חביבה**² who lived in the 1500's. He changes the second line to read: **שכל המספר ביציאת מצרים אחר אכילתו**. The earliest version of the **הגדה** to include the word "**המרבה**" appears to be the **מחזור ויטרי**. Before proceeding any further, we should note that the version of the **הגדה** that was recited in **ארץ ישראל** at the time of the **גאונים** does not contain either line quoted above and contains no references to the **מצוה** of **יציאת מצרים**.

Two questions can be asked about the text presented by **רב עמרם גאון**. First, if the word: **המרבה** is not recited in the second line, then why recite the line: **שכל המספר ביציאת מצרים**? What does the second line add to the first line? If **יציאת מצרים** is a **מצוה**, then it is not necessary to say that performing the **מצוה** is **משובח**.

Second: why was the word: **המרבה** subsequently added? We can reconcile the two lines by arguing that the two lines represent two opinions that were prevalent in **גאון רב עמרם**'s time. Some held that **יציאת מצרים** was a **מצוה**. Some held that it was not a **מצוה**;

1. Lived between the time of the Rif and the Rambam (1000's)
2. אוצר הראשונים על הגדה של פסח, יוצאים לאור בפעם הראשונה מכתבי יד, מאת הרב דוד הולצר ובנו זכריה אלחנן הולצר, רבינו גרם "כל המספר" ולא כל המרבה לספר והוצרך לפרש איך הוא משובח ואפשר שרבינו 361: footnote 15, תשס"ו. דף מפרש שכל המספר לאחר שכבר יצא ידי חובתו, שכבר התחיל בנגות וסיים בשבת, ועכשיו הוא מרבה לספר יותר והיינו לאחר אכילתו אז הרי זה משובח... וגם הרשב"ץ והתלמיד רבינו יצחק הכהן ורבינו שם טוב גרסו "המספר."

it was merely **משובח**; a nice thing to do. A third group, the Jews in **ארץ ישראל** held that there was no **מצוה** at all to perform **סיפור יציאת מצרים** and so they omitted any reference to the **מצוה** of **סיפור יציאת מצרים** in their **הגדה**.

Why did the **מהזור ויטרי** add the word: **המרבה**? Faced with two lines that did not follow one from the other, the **מהזור ויטרי** may have concluded that a word had been lost in the transmission or in the copying. By adding the word: **המרבה**, the **מהזור ויטרי** brought the two lines into conformity with each other. With the addition of the word: **המרבה** the **מהזור ויטרי** not only resolved the ambiguity between the lines but also caused the **הגדה** to appear to represent a unified practice.

The goal of the **בעל הגדה** to have all of **כלל ישראל** recite a uniform text at the **סדר** was a laudable goal. That he may have failed in reaching his goal should not take away from his successes. The **הגדה** is the book that has been published in more editions than any other book in Jewish history and the **סדר** at which it is read is still one of the most popular events on the Jewish calendar. May the **בעל הגדה**'s goal of bringing about the ultimate **גאולה** be realized in our lifetime.

הגדה של פסח

בדיקת חמץ

ברוך אתה יי א-להינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו, וצונו על בעור חמץ.

כל חמירא וחמיעה דאכא ברשותי דלא חמתה ודלא בערתה ודלא ידענא לה לבטל ולהוי הפקר בעפרא דארעא.

בעור חמץ

כל חמירא וחמיעה דאכא ברשותי דחזתה ודלא חזתה, דחמתה ודלא חמתה, דבערתה ודלא בערתה, לבטל ולהוי הפקר בעפרא דארעא.

ערוב תבשילין

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו, וצונו על מצות ערוב.

בהדין ערובא יהא שרא לנא לאפוי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולתקנא ולמעבד כל צרכנא, מיומא טבא לשבתא ולנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת.

קדש. ורחץ. כרפס. יחץ. מגיד. רחצה. מוציא מצה. מרור. כורף. שלחן עורף. צפון. כורף. הלל. נרצה.

קדש

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות בוס ראשונה מארבע בוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל-ישראל.

(לשבת ויהי ערב ויהי בקר)

יום הששי, ויכלו השמים והארץ וכל-צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי, מלאכתו אשר עשה,

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּו שְׁבֹת מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ, אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:)

סְבָרֵי מְרַנְּנִין וְרַבְּנֵי וְרַבּוֹתֵי:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל-עַם, וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל-לְשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְתַתֵּן-לָנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לשבת שבתות למנוחה ו)מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון את-יום (לשבת השבת הַזֶּה וְאֶת-יּוֹם) חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֲרוּתְנוּ, (לשבת בְּאַהֲבָה), מִקְרָא קֹדֶשׁ, זְכוֹר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. כִּי בָנוּ בְּחִרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל-הָעַמִּים. (לשבת וְשַׁבָּת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ (לשבת בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנְּחִלְתָּנוּ: בְּרוּךְ אַתָּה ה', מִקְדֵּשׁ (לשבת השבת ו)יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

(כשחל יו"ט במוצאי שבת מוסיפים כאן ברכות הבדלה.

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחַל בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה. בֵּין קִדְּשַׁת שַׁבָּת לְקִדְּשַׁת יּוֹם טוֹב הַבְּדִלְתָּ. וְאֶת-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשִּׁשִּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה קִדְּשַׁתָּ. הַבְּדִלְתָּ וְקִדְּשַׁתָּ אֶת-עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְּשַׁתְּךָ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַמְּבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:)

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֲחִינּוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעְנוּ לְזְמַן הַזֶּה:

סדר רב עמרם גאון³

ובקדוש צריכין לומר אשר בחר בנו ורוממנו, דאמר שמואל לעולם אל יוציא עצמו מן הכלל. ואם חל להיות בשבת, מתחלה אומר ויכלו עד אשר ברא א-להים לעשות.

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא פרי הגפן.

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו. ותתן לנו ה' א-להינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון, את יום המנוחה הזה, את יום חג המצות הזה, את יום טוב מקרא קדש הזה, זמן חרותנו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים. ושבת ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים.

3. Reproduced from the Bar-Ilan Judaic Library CD-ROM

להבין את התפלה

נוסח ארץ ישראל⁴

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא פרי הגפן. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר קדש ישראל עמו מכל העמים ורצה בהם מכל הלשונות ויתן לנו ה' א-להינו שבתות למנוחה חגים וזמנים לששון את יום השבת הזה את יום חג המצות לשמחה וליום טוב ולמקראי קדש כי בו עשה ה' א-להינו נסים וגבורות לאוהביו ונפלאות לבני ידיו ברוך אתה ה' מקדש ישראל השבת וחג המצות ומועדי שמחה והזמנים ומקראי קדש. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

סדר רב עמרם גאון⁵ found in לשון הקידוש בנוסח ארץ ישראל Criticism of the

ואין צריך לומר שעשה נסים, שכך אמר ראש ישיבה, המקדש בפסח אין צריך לומר על הכוס שעשה נסים. מאי טעמא, הואיל וצריך לומר ועשה לנו את כל הנסים האלו, ושם צריך להזכיר שעבוד ועבדות ונס וגאולה, אינו צריך להזכיר כאן. ואם מזכיר שתי פעמים, מוציא שם שמים לבטלה. ובהנוכה ובפורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עצמה, ששם אין קדוש ולא הגדה ולא סדר נסים כפסח, וכך מנהג בשתי ישיבות שאין אומרים.

Translation: It is inappropriate to employ the language: that He performed miracles. This is what the head of the Yeshiva said: he who recites Kiddush on Pesach does not have to include language that refers to the miracles that the רבונו של עולם performed. What is the reason? Those words are recited in the הגדה just before הלל⁶ in the context of comparing our experiences as slaves who performed hard work with the miracles that took place which then led to our freedom. It is therefore not necessary to refer to the miracles in קידוש. Mentioning the miracles as part of two ברכות constitutes uttering an unnecessary ברכה. On פורים and on הנוכה, we refer to the miracles that the רבונו של עולם performed for us as independent ברכות. On those days, there is no other venue by which to mention the miracles; no קידוש; no הגדה; no סדר like on Pesach. That is the practice in the two Yeshivos in Babylonia⁷.

נוסח תימן⁸

ברוך אתה ה', א-להינו מלך העולם, אשר קדשנו מכל עם. ורוממו מכל-לשון. בחר בנו ויגדלנו, רצה בנו ויפארונו:

4. Reproduced from the הגדה של פסח, edited by Professor Daniel Goldschmidt, published by the Bialik Institute, 1960, pages 75-84.

5. At first scholars believed that רב נטראני was being critical of the Karaite version of the הגדה. However with the discovery of the ארץ ישראל among the Geniza material found in a synagogue in Cairo, Egypt in the late 1800's, it became evident that רב נטראני was being critical of the practices of those living in ארץ ישראל at his time. See the Appendix, section entitled ספר החילוקים to learn about other differences in practice between the Jews who lived in Babylonia and the Jews who lived in ארץ ישראל during the period of the גאונים.

6. See page 17. See also משנה פרק י' משנה ה'.

7. In that era, the two Yeshivos in Babylonia were: Sura and Pumbedisa

8. הגדה של פסח נור קודש, לפי נוסח בלאדי

תרומה הבדילנו⁹ מכל עם ארץ חמדה הנחיל אותנו. קדש את שמו בעולם בגלל אבות שעשו את רצונו. גבורות עשה למענהו ואין חקר לנפלאותיו. עדת קדושים אותנו קרא. כרם חמדה ונטע שעשועים. ויקראם סגולה לשמו וראשית לקחם מכל גייי הארצות. שהם משולים בצבא מרום. ומכוננים ככובכי רקיע. ויהיו עליונים בקרב תגל ונכבדים על כל האומות. זיו פניהם כזיו השמש ומראה דמותם כמלאכי שרת. להם יראו מלכים וקמו שרים וישתחוו. למען ה' צב-אות אשר נאמן. קדוש ישראל אשר גם בחר. כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ויקדשו קדושת עולם ושמו הגדול עלינו קרא. אותנו קרא עדה לשמו. סגולה ונחלה מימות עולם. ויקרבנו לפני הר סיני ויגישנו לפני חורב. ויורישנו דברי חיים כתובים באצבע הדרו. ויעש לנו ה' אלוֹקינו נסים וגבורות¹⁰ ויגאלנו מיד איב. ויתן לנו ה' אלקינו משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצות טובים. ותתן לנו ה' אלקינו (בשבת אומר: שבתות למנוחה ו) מועדים לשמחה הגים וזמנים לששון (לשבת: את יום המנוחה הזו) את יום טוב מקרא קדש הזה. את יום חג המצות הזה. זמן חרותנו. באהבה זכר ליציאת מצרים. ויבחר בו ביום הזה מכל הימים וירצה בו ויקדשו מכל הזמנים. להיות מהללים בו על פלאי מעשיו. להיות מזכירים אותנו בכל שנה ושנה. להודיע כי בו הוציא ה' את עבדיו ממצרים מכור הברזל אותנו מלט. להודיע כי בו עשה ה' נקמות באויביהם. ובו שקע צריהם בים. להודיע כי בו קבלו עליהם עול מלכותו ברצון ועבדוהו בלב שלם. להודיע כי בו עשה ה' נסים וגבורות לאוהביו, ונפלאות רבות לבני ידיו. כי בנו בחרת ואתנו קדשת מכל העמים. ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה ה' מקדש (לשבת: השבת) וישראל והזמנים.

וְרַחֵץ

קודם אכילת הכרפס מביאים מים ונוטלים ידים בלי ברכה¹¹

9. The practice of adding a פיוט to קידוש was not an unusual practice. Adding a פיוט to קידוש is a way to distinguish the קידוש of each holiday. Compare that to our practice of distinguishing the קידוש of every holiday only by reciting the name of the holiday. By adding a פיוט we remind those listening as to the unique aspects of each holiday.
10. Notice that רב נטרנאי adopts the language of גבורות נסים וגבורות נסים which includes language that is found to be objectionable.
11. The current practice of not reciting a ברכה before dipping the vegetable in salt water was not universally accepted until the 1700's. A הגדה published in Prague in 1590, one published in Lublin in 1610 and one published in Amsterdam in 1695 contain the instruction to recite a ברכה. Interestingly, a הגדה published in Amsterdam in 1712 contains the instruction not to make a ברכה. All of these הגדות can be viewed at the website of the Jewish National and University Library: jnul.huji.ac.il/eng/.

These are the positions of the ראשונים:

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה א-סדור עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא: בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה, ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו, ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר, ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. הלכה ב-מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך

להבין את התפלה

סדר רב עמרם גאון

ולאחר ששותין מביאין מים ונוטלים ידיהם ומברכין על נטילת ידיים, דאמר ר' אלעזר אמר ר' אושעיא כל שטיבולו במשקין צריך נטילת ידיים.

נוסח ארץ ישראל

רחץ

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים.

כַּרְפָּס

מטבילים כרפס במי-מלח ומברכים

בְּרוּךְ אַתָּה ה', א-להינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאָדָמָה:

סדר רב עמרם גאון

ומביאין מיני ירקות כגון חמא או חסא או גרגירא או כרפס או כוסברתא.

ומביאין לפנינו חרוסת חליק"א, שעושיין אותו במקומנו מן תמרים. ולוקחין כל אחד מירקות הללו ומברך ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא פרי האדמה. ומטבילין בחרוסת ואוכלין. ובמקום שיש שני מינין, מברך קודם פרי האדמה ואוכל, כמו שכתבנו למעלה, ולבשיגיע לאכול מרור מברך ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול מרור. ואוכל. אבל במקום שאין שאר מיני ירקות אלא מרור בלבד, מברך עליו בורא פרי האדמה ולאכל מרור, ואוכל, ולבסוף אוכל למרור בלא ברכה זכר למקדש כהלל. וכן הלכתא.

נוסח ארץ ישראל

כרפס

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא פרי האדמה. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא פרי העץ. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר ברא הרים ובקעות ונטע בהם עץ פרי ברוך

עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו,

תוספות מסכת פסחים דף קטו עמוד א' ד"ה- כל שטיבולו במשקה ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך (חולין דף קו.) וכ"ש אגן שאין אנו נוהרין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכין לאותה נטילה והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה ובכל סדרים כתיב שצריך על הנטילה לברך ואין נראה כדפרישית.

אתה ה' על הארץ ועל פרי העץ. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא מיני מעדנים לעדן בהם נפשות רבות. ברוך אתה ה' על הארץ ועל מעדנים. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם בורא מיני נפשות. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר ברא נפשות טהרות להחיות בהם נפש כל חי. ברוך אתה ה' חי העולמים.¹²

יחץ

עורך הסדר פורס את המצה האמצעית שבקערה לשני חלקים

מגיד

מגביהים את הקערה ומתחילים באמירת ההגדה

הָא לַחֲמַא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ אַבְהַתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִתִּי וַיְכוּל, כָּל
דְּצִרִיךְ יִתִּי וַיִּפְסַח. הַשְּׁתָא הַכָּא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל. הַשְּׁתָא עֲבָדִי,
לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוּרִין:

סדר רב עמרם גאון

הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי
ויפסח. השתא הכא, לשתא דאתיא בארעא דישראל. השתא הכא עבדי, לשתא דאתיא בני
חורין.

נוסח ארץ ישראל

The paragraph of הָא לַחֲמַא עֲנִיא does not appear.

נוסח תימן

גבהלו יצאו ממצרים. הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא דנפקו מארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול.

12. It is evident that in ארץ ישראל, as part of כרפס they would eat substantially more than we are accustomed to eating and they would then recite a ברכה אחרונה.

להבין את התפלה

וכל דצריך לפסח ייתי ויפסח. שתא הכא. לשנה הבאה בארעא דישראל. שתא הכא עבדי. לשתא דאתיא בני חורי.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה. הלילה הזה בלוי מצה:
שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור:
שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת. הלילה הזה שתי פעמים:
שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין. הלילה הזה כלנו מסבין:

סדר רב עמרם גאון

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת, והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה, והלילה הזה בלוי מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין ושותין בין יושבין בין מסובין, והלילה הזה כלנו מסובין.

נוסח ארץ ישראל

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אין אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבשל הלילה הזה כולו צלי¹³.

עבדים היינו לפרעה במצרים. ויציאנו ה' א-להינו משם, ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו, משעבדים הינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו זקנים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משבח:

13. This version follows the תלמוד ירושלמי

תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק י דף לו טור ב' /מ"ד-מגזו לו כוס שני וכאן הבן שואל. אם אין דעת בן לשאול אביו מלמדו. מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי.

להבין את התפלה

ברוך המקום. ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. ברוך הוא פנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול:

חכם מה הוא אומר? מה העדות והחקים והמשפטים, אשר צוה י א – להינו אתכם? ואף אתה אמר-לו בהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם? לכם ולא לו. ולפי שהוציא את-עצמו מן הכלל, כפר בעקר. ואף אתה הקהה את-שניו, ואמר-לו: בעבור זה, עשה י לי, בצאתי ממצרים, לי ולא-לו. אלו היה שם, לא היה נגאל:

תם מה הוא אומר? מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו י ממצרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול, את פתח לו. שנאמר: והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה י לי, בצאתי ממצרים:

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא. יכול מבעוד יום. תלמוד לומר. בעבור זה. בעבור זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך:

גנזי שכטר

ושאינו יודע לשאול, את פתח לו. שנאמר: והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר: יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא. יכול מבעוד יום. תלמוד לומר. בעבור זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. ועכשו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר: ויאמר יהושע אל-כל-העם. פה אמר י אלהי ישראל, בעבר הנחר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור. ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את-אביכם

אֶת־אֲבֹרְתָם מֵעֶבֶר הַנֶּהָר, וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן. וְאַרְבֵּה אֶת־זֶרְעוֹ, וְאַתָּן לוֹ אֶת־יִצְחָק; וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו. וְאַתָּן לְעֵשָׂו אֶת־הַר שְׁעִיר, לְרֶשֶׁת אוֹתוֹ. וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהִקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא חֹשֵׁב אֶת־הַקֶּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאֲבֹרְתָם אָבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לְאֲבֹרְתָם יָדַע תִּדְעוּ, כִּי־גֵר יִהְיֶה זֶרְעֲךָ, בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֹבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אָנֹכִי. וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ, בְּרִכְשׁ גָּדוֹל:

מכסים את המצות ומגביהים את הכוס

וְהִיא שֶׁעֲמָדָה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ: שְׁלֵא אֶחָד בְּלִבָּד, עֹמֵד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. אֲלֵא שֶׁבְּכָל הַדֹּר וְדוֹר, עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. וְהִקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם:

צֵא וּלְמַד, מֶה בִּקְשׁ לְבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפָּרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹהֵי עַל הַזְּכָרִים, וְלְבֵן בִּקְשׁ לְעַקֵּר אֶת־הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲרָמִי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה, וַיִּגְרֶם שָׁם בְּמַתִּי מֵעַט. וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עֲצוּם וְרַב:

וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה, אָנוּס עַל פִּי הַדְּבֹר. וַיִּגְרֶם שָׁם. מְלִמֵּד שְׁלֵא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהַשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם, אֲלֵא לְגוֹר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ אֶל־פָּרְעָה, לְגוֹר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאֵן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ, כִּי כָבֵד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה, יִשְׁבוּ־נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

נוסח ארץ ישראל¹⁷

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה הרשע לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר (דברים כ"ז) ארמי אובד אבי וירד מצרימה אנוסה על פי הדבר;

17. פרשת ביכורים on מדרש criticized those who recited the abbreviated form of רב נוטראני גאון.

להבין את התפלה

ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה.

ונצעק אל י א-להי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוציאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח. אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו.

ביד חזקה שתים בזרוע נטויה שתים במורא גדול שתים באותות שתים ובמופתים שנים אלו עשר מכות שהביא המקום ברוך הוא על המצרים במצרים. ואלו הן. דם. צפרדיע. כנים. ערוב. דבר. שחין. ברד. ארבה. חשך. מכות בכורות.

בְּמַתִּי מֵעֵט. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ, יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיִמָּה. וְעַתָּה, שְׂמֹךְ ה' א-להיך, כְּבוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב.

וְיִהְיֶה שֵׁם לְגוֹי. מִלְּמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם:

גְּדוֹל עֲצוּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ, וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ, בְּמָאד מְאֹד, וְתַמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

וְרַב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: רַבְּבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ, וְתַרְבִּי, וְתַגְדְּלִי, וְתִבְאֵי בְּעַדֵי עַדִּים: שְׂדֵיִים נִכְנוּ, וְשַׁעֲרֶךָ צִמְחָה, וְאֵת עַרְסִי וְעַרְיָה:

וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמִּיךָ וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמִּיךָ חַיִּי וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמִּיךָ חַיִּי.

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ. וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִבֵּה נְתַחֲכֶמָה לוֹ. פֶּן-יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה, וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל-שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:

וַיַּעֲנוּנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁיִמוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים, לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם: וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה, אֶת-פֶּתֶם וְאֶת-רַעְמֵסֶס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וּנְצַעַק אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קִלְנוּ, וַיֵּרָא אֶת־עֲנִינוּ, וְאֶת־עַמְלָנוּ, וְאֶת־לַחְצָנוּ: וּנְצַעַק אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמַת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעֻקוּ. וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה:

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קִלְנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ, אֶת־אֲבֹרָהֶם, אֶת־יִצְחָק, וְאֶת־יַעֲקֹב:

וַיֵּרָא אֶת־עֲנִינוּ: זו פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּדַע אֱלֹהִים:

וְאֶת־עַמְלָנוּ. אֵלּוּ הַבְּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל־הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאֹרָה תִשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל־הַבַּת תִּחְיוֹן:

וְאֶת לַחְצָנוּ. זֶה הַדְּחַק. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחֵץ, אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחְצִים אֹתָם:

וַיּוֹצֵאנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, בְּיַד חֲזָקָה, וּבְזֶרַע נְטוּיָה, וּבַמָּרָא גָדוֹל וּבַאֲתוֹת וּבַמוֹפְתִים:

וַיּוֹצֵאנוּ ה' מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל־יְדֵי מְלָאָךְ, וְלֹא עַל־יְדֵי שָׂרָף. וְלֹא עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ. אֲלֹא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצוּמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה, וְהַפִּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעַשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה':

וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה, אֲנִי וְלֹא מְלָאָךְ. וְהַפִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם. אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעַשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי וְלֹא הַשְּׁלִיחַ. אֲנִי ה'. אֲנִי הוּא וְלֹא אֲחֵר:

להבין את התפלה

זוסח בגדאך

אמרו רבוזתין זכרם לברכה כשירד הקדוש ברוך הוא על הצרים במצרים ירדו עמו תשעות אלפים רבבות מהם מלאכי אש. ומהם מלאכי ברד. ומהם מלאכי זיע. ומהם מלאכי רותח. ומהם מלאכי חלחלה. ורותח וחלחלה אנוחות למי שהוא רואה אותם. אמרו לפניו רבוזין של עולם זהלא מלך בשר ודם כשהוא יורד למלחמה שריו ועבדיו מקיפין בכבודו הנח לנו ונעשה רצונך. ואתה מלך מלכי המלכים הקב"ה דיין עלנו שאנחנו עבדיך והם בני ברייתך נרד ונעשה עמם מלחמה. אמר להם עין דעתי מתקררת עד שארד אני בעצמי אני בכבודי. אני בגדולתי. אני בקדושותי. אני ה' אני הוא ואנן אתר.

בְּיַד חֲזָקָה. זֶה הַדָּבָר. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה, בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בְּסוּסִים בְּחֻמְרִים בְּגַמְלִים, בְּבָקָר וּבַצֹּאן, דָּבָר כָּבֵד מְאֹד:

וּבְזֹרַע נְטוּיָה. זֶה הַחֵרֵב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲרַבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל־יְרוּשָׁלַיִם:

וּבְמוֹרָא גְדוֹל, זֶה גְלוּי שְׂכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הִנֵּסָה אֱלֹהִים, לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מְקָרֵב גּוֹי, בְּמִסַּת בָּאֵתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה, וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים. כִּכְלָ אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם ה' אֱ-לֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם, לְעֵינֶיךָ:

וּבְאֵתוֹת. זֶה הַמַּטָּה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת הַמַּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ. אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בוֹ אֶת־הָאֵתוֹת:

וּבְמוֹפְתִים. זֶה הַדָּם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מוֹפְתִים, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ

נוהגים להטיף מעט מן הכוס בעת אמירת דם ואש, וגם באמירת דם צפרדע, וכו', וגם באמירת דצ"ך עד"ש וכו'

דָם. וְאֵשׁ. וְתִימְרוֹת עֶשֶׂן:

דָבָר אַחֵר. בְּיַד חֲזָקָה שְׂתִים. וּבְזֹרַע נְטוּיָה שְׂתִים. וּבְמוֹרָא גְדוֹל שְׂתִים. וּבְאֵתוֹת שְׂתִים. וּבְמוֹפְתִים שְׂתִים: אֵלוֹ עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל־הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם, וְאֵלוֹ הֵן:

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כְּנִים. עָרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין. בָּרֵד. אֲרֵבָה. חֶשֶׁד. מִכַּת בְּכוֹרוֹת:

נוסח ארץ ישראל

In Israel, the next sections until רבן גמליאל היה אומר do not appear.

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים:

דְּצִ"ךְ עַד"ש בְּאֶחָב:

רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אָמַר: מִנֵּין אַתָּה אֹמֵר, שְׁלָקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם, לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת? בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אֹמֵר: וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטָם אֶל-פְּרָעָה, אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הוּא. וְעַל הַיָּם מָה הוּא אֹמֵר? וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת-הַיָּד הַגְּדֹלָה, אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, וַיֵּרְאוּ הָעָם אֶת-ה'. וַיֹּאמְרוּ בְּה', וּבַמִּשְׁחָה עֲבָדוּ. כִּמָּה לָקוּ בְּאֲצַבֵּעַ, עֶשֶׂר מִכּוֹת: אָמֹר מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל-הַיָּם, לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: מִנֵּין שְׁפָל-מִכָּה וּמִכָּה, שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, הִיְתָה שֶׁל אֲרֵבַע מִכּוֹת? שְׁנָאֵמַר: יִשְׁלַחֲבָם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה. מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רָעִים. עֲבָרָה אַחַת. וְזַעַם שְׁתַּיִם. וְצָרָה שְׁלֹשׁ. מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רָעִים אֲרֵבַע: אָמֹר מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ אֲרֵבַעִים מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאַתַּיִם מִכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: מִנֵּין שְׁפָל-מִכָּה וּמִכָּה, שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, הִיְתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת? שְׁנָאֵמַר: יִשְׁלַחֲבָם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה. מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֲבָרָה שְׁתַּיִם. וְזַעַם שְׁלֹשׁ. וְצָרָה אֲרֵבַע. מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רָעִים חֲמֵשׁ: אָמֹר מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמֵאַתַּיִם מִכּוֹת:

כִּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עֲלֵינוּ:

אֵלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים,

דִּינּוּ:

להבין את התפלה

דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי עֲשֵׂה בָּהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עֲשֵׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי עֲשֵׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא הָרַג אֶת־בְּכוֹרֵיהֶם,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי הָרַג אֶת־בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת־מְמוֹנָם,

נוסח תימן

ומנין שנתן לנו את ממונם. שנאמר וישאלום וינצלו את מצרים. אם עשאוהו כמצודה זו שאין בה דגן ואם עשאוהו כמצולה שאין בה דגן. למה מחבב הכתוב את בות הים יותר מבות מצרים. אלא מה שהיה גבתים נטלוהו במצרים. ומה שהיה גבתי סוראות נטלוהו על הים. וכן הוא אומר כנפי יונה נחפה בכסף זו בות מצרים. ואגרותיה בירקרק חרוץ זו בות הים. ותרבי ותגדלי זו בות מצרים. ותבאי בעדי עדים זו בות הים. תורי זהב נעשה לך זו בות הים. עם נקודות הכסף זו בות מצרים.

דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת־מְמוֹנָם, וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת־הַיָּם,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי קָרַע לָנוּ אֶת־הַיָּם, וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה, וְלֹא שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא סִפַּק צָרָפְנוּ בַּמַּדְבָּר אַרְבַּעַיִם שָׁנָה,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי סִפַּק צָרָפְנוּ בַּמַּדְבָּר אַרְבַּעַיִם שָׁנָה, וְלֹא הָאֲכִילָנוּ אֶת־הַמָּן,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי הָאֲכִילָנוּ אֶת־הַמָּן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת־הַשַּׁבָּת,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת־הַשַּׁבָּת, וְלֹא קָרַבְנוּ לְפָנֵי הַר סִינִי,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי קָרַבְנוּ לְפָנֵי הַר סִינִי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת־הַתּוֹרָה,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת־הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
דִּינּוֹ: אֱלֹהֵי הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת־בַּיִת הַבְּחִירָה,

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו:
שהוציאנו ממצרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באלהיהם, והרג את בכוריהם,
ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את הים, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרינו
בתוכו, וספק צרפנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו את המן, ונתן לנו את השבת,
וקרבנו לפני הר סיני, ונתן לנו את התורה, והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו
את בית הבחירה, לכפר על כל-עונותינו.

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵילּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְאֵילּוּ הֵן: פֶּסַח. מִצָּה וּמְרוֹר:

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים, בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קֵיָם, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שֶׁפֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִמְרַתֶּם זִבַח פֶּסַח הוּא לָהּ, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתֵינּוּ הַצִּיל, וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

יגביה המצה ויאמר

מִצָּה זוֹ שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּגְאָלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפּוּ אֶת־הַבֶּצֶק, אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגַת מִצּוֹת, כִּי לֹא חֲמֵץ: כִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

יגביה המרוור ויאמר

מְרוֹר זֶה שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְרַיִם אֶת־חֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְרְרוּ אֶת־חֵיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים, וּבְכָל־עַבְדָּה בְּשָׂדֵה: אֵת כָּל־עַבְדְּתֶם, אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ.

נוסח ארץ ישראל

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אילו בפסח לא יצא ידי חובתו. פסח. מצה. ומרורים. פסח על שום שפסח המקום ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר (שמות י"ב) ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו.

מרורים על שום שמררו המצרים את חי אבותינו במצרים. שנאמר (שמות א') וימררו את חיהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

מצה על שום שנגאלו שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם

להבין את התפלה

בְּכָל־דּוֹר וְדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרַאוֹת אֶת־עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי, בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת־אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבָּד, גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ.

יגביה הכוס, יכסה המצות ויאמר

לְפִיכֶךְ אֲנַחְנוּ חַיִּיבִים לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדַּר, לְבָרֵךְ, לְעַלֶּה וּלְקַלֵּם, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וּלְנוּ אֶת־כָּל־הַנְּסִים הָאֵלֹהִים. הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת, מִיַּגְוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֻלָּה. וְנֵאמַר לְפָנָיו שִׁירָה תְּדַשָּׁה. הַלְלוּ־ה':

סדר רב עמרם גאון

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות י"ג, י"ד). שלא את אבותינו גאל הקב"ה בלבד אלא אף אותנו גאל. שנאמר ואותנו הוציא משם, למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו (דברים ו', כ"ג). לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. הוציאנו מעבדות לחירות ומיגון לשמחה ומשעבוד לגאולה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול. ונאמר לפניו הללויה.

נוסח ארץ ישראל

בכל דור ודור, חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות י"ג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לפיכך אנחנו חייבין להודות. להלל. לשבח. לפאר. לרומם. לגדל לנצח. למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו. והוציאנו מעבדות לחירות. ונאמר לפניו הללויה-ה הללו עבדי ..

מניחים את הכוס ומגלים את המצות

הַלְלוּ־ה'. הַלְלוּ עַבְדֵי ה'. הַלְלוּ אֶת־שֵׁם ה'. יְהִי שֵׁם ה' מְבָרֵךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

מִמְזַרְח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵא. מִהֶלֶל שֵׁם ה'. רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ה'. עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כֹה־
 אֶ–לֵהִינוּ. הַמְגַבִּיחַ לְשֶׁבֶת: הַמְשַׁפִּילִי לְרֵאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל.
 מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבֵי עַם־נְדִיבִים. עַם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת אִם
 הַבָּנִים שְׂמֵחָה. הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בַּיַּת יַעֲקֹב מֵעַם לַעֲזֵי: הִיְתָה יְהוּדָה לְקֹדֶשׁוֹ. יִשְׂרָאֵל
 מִמְשָׁלוֹתָיו: הֵיךְ רָאָה וַיִּנָּס, הַיַּרְדֵּן יֹסֵב לְאַחֹר: הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים. גְּבְעוֹת
 כְּבִנְיָ־צֹאן: מֵה־לֶּךְ הֵיךְ פִּי תִנּוּס. הַיַּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר: הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים. גְּבְעוֹת
 כְּבִנְיָ־צֹאן: מִלְּפָנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ. מִלְּפָנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהֶפְכִי הַצּוֹר אֲגַס־מִיָּם.
 חֲלַמֵּי־שׁ לְמַעֲיֵנו־מִיָּם.

כל אחד יקח כוסו בידו

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֶ–לֵהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת־אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם,
 וְהַגִּיעָנוּ לְלֵילָה הַזֶּה, לְאֹכֵל־בּוֹ מִצָּה וּמְרוּרָה. כֵּן, ה' אֶ–לֵהִינוּ וְאֶ–לֵהִי אֲבוֹתֵינוּ, יַגִּיעָנוּ
 לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אַחֲרֵים, הַבָּאִים לְקִרְאָתָנוּ לְשָׁלוֹם. שְׂמֵחִים בְּבִנְיָן עִירָךְ, וְשֹׁשֵׁים
 בְּעִבּוֹדְתְךָ, וְנֹאכֵל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת אֹמְרִים מִן הַפְּסָחִים
 וּמִן הַזְּבָחִים), אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם, עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן, וְנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל
 גְּאֻלָּתָנוּ, וְעַל פְּדוּת נַפְשָׁנוּ: בְּרוּךְ אַתָּה ה', גָּאֵל יִשְׂרָאֵל:

נוסח ארץ ישראל

אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכל בו מצות ומרורים. כן א-להינו וא-להי
 אבותינו יגיענו לרגלים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך ששים בעבודתך. ונאכל שם מן
 הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון. ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו.
 ברוך אתה ה' גאל ישראל.

נוסח תימן

ברוך אתה ה', אֶ–לֵהִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת־אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהַגִּיעָנוּ לְלֵילָה הַזֶּה,
 לְאֹכֵל־בּוֹ מִצָּה וּמְרוּרִים: אַתָּה גָאֲלָת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֹזֶקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה. בְּהִיוֹת אֲבוֹתֵינוּ בְּתוֹךְ
 אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיוּ מַעֲוִנִים וּמְשׁוּעָבְדִים תַּחַת יַד פְּרַעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם. גַּם שָׁם פָּרוּ וּרְבוּ כַעֲפַר הָאָרֶץ

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

רְחֻצָּה

נוטלים ידים ומברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם:

מוֹצֵיא. מִצָּה

נוטל את המצות שעל הקערה ומברך

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמוֹצֵיא לַחֵם מִן הָאָרֶץ:

מניח את המצה התחתונה ובעודו אוחז את העליונה ואת הפרוסה מברך

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה:

נוסח ארץ ישראל

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה מרור בלילה הזה להזכיר גבורתנו של מלך מלכי המלכים ברוך הוא שעשה נסים לאבתינו בזמן הזה בעבור אברהם יצחק ויעקב ברוך אתה ה' זוכר הברית¹⁹. ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ אמן.

אוכלים כשיעור שני זיתים מצה וטובלים במלח

19. In the Nusach Arץ ישראל, the ברכה of על אכילת מצה and על אכילת מרור do not appear. References to these two מצוות are included in this ברכה: זוכר הברית. This may be a carryover from the way the סדר was held in the בית המקדש. There is no evidence that anything more than הלל was recited while the families ate the מצה and the מרור together with the קרבן פסח. What we view today as the מצוה of מוציא לחם מן הארץ may have been viewed as סיפור יציאת מצרים. That goal was accomplished by bringing the קרבן פסח and eating מצה and מרור with it.

להבין את התפלה

מְרוֹר

לוקח כזית מרור, טובלו בחרוסת ומברך ואוכלו

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מְרוֹר:

בְּרוּךְ

פורס כזית מהמצה השלישית וכזית מרור, טובלו בחרוסת, כורכים יחד ואוכלם
בהסיבה ואומר

זָכַר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלָּל: כֵּן עָשָׂה הַלֵּל בְּזִמְנֵי שְׁבִיטַת הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם. הָיָה בְּרוּךְ פֶּסַח מִצָּה
וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד. לְקַיָּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל־מִצְוֹת וּמְרוֹרִים יֵאָכְלֶהוּ:

שְׁלַחַן עוֹרֵךְ

צָפוֹן

אוכלים את האפיקומן

בְּרוּךְ

ברכת המזון

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָהִינוּ כְּחִלְמִים: אֲזִי יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וְלִשׁוֹנֵנוּ
רִנָּה אֲזִי יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי: הַגְּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָהִינוּ
שְׂמִחִים: שׁוֹבָה ה' אֶת שְׁבִיטָנוּ כַּאֲפִיקִים בְּנִגְב: הַזְרְעִים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ: הַלֹּךְ
יֵלֵךְ וּבִכָּה נִשְׂא מִשָּׁף הַזֶּרַע בָּא יָבֵא בְרִנָּה נִשְׂא אֶלְמָתָיו:

המזמן: רבותי נְבָרְךָ!
 המסובין: יהי שם ה' מְבָרְךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
 המזמן: יהי שם ה' מְבָרְךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. בְּרִשׁוֹת מְרַנֵּן וְרַבֵּנֵן וְרַבּוֹתֵי, נְבָרְךָ
 (א-להינו) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלֹו.
 המסובין: בְּרוּךְ (א-להינו) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלֹו וּבָטוּבוֹ חַיֵּינוּ.
 המזמן: בְּרוּךְ (א-להינו) שְׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלֹו וּבָטוּבוֹ חַיֵּינוּ.

בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', א-להינו מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזֵּן אֶת הָעוֹלָם כֵּלּוּ בְטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד
 וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לַחֵם לְכֹל בְּשֵׁר כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. וּבְטוּבוֹ הַגְּדוֹל תִּמְיֵד לֹא חָסַר
 לָנוּ, וְאֵל יַחְסֹר לָנוּ מְזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בְּעִבּוֹר שְׁמוֹ הַגְּדוֹל, כִּי הוּא אֵל זֶן וּמְפָרְנֵס לְכֹל
 וּמַטִּיב לְכֹל, וּמַכִּיֵּן מְזוֹן לְכֹל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַזֵּן אֶת הַכֹּל:

נוסח ארץ ישראל
 נברך שאכלנו משלו ומטבו חיינו ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם

אז בפסח גאלת
 דורשי הוד כבוד הצלת
 והושעת זכור עשי עוגות
 כנאמר וימהר אברהם האהלה
 על שרה ויאמר מהרי שלש
 סאים קמח סלת לוישי ועשי
 עוגות ונאמר פותח את ירך
 ומשביע לכל חי רצון ברוך
 אתה ה' הזן את הכול
 זאת חקת הפסח טהרת
 ידידים כולם יצאו שמחים
 לשמור את חודש האביב
 כנאמר שמר את חודש האביב
 ועשית פסח ל' א-להיך כי
 בחדש האביב הוציאך ה'

להבין את התפלה

א-להיך ממצרים לילה ונאמר
ואכלת ושבעת וברכת את ה'
א-להיך על הארץ הטובה אשר
נתן לך וזכרת

The manuscript containing the הגדה according to ארץ ישראל ends here.

נוֹדָה לָךְ ה' אֱ-לֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ, אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה, וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ, מִבֵּית עַבְדִּים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׂרָנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ וְעַל חֵם חֵן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת מַזוֹן שֶׁאַתָּה זֵן וּמְפָרְנִס אֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכֹל יוֹם וּבְכֹל עֵת וּבְכֹל שָׁעָה:

וְעַל הַכֹּל ה' אֱ-לֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כְּפֶתוּב, וְאֲכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ, וּבִרְכַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּזוֹן:

רַחֵם נָא ה' אֱ-לֹהֵינוּ, עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ, וְעַל צִיּוֹן מְשָׁכֵן כְּבוֹדְךָ, וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו. אֱ-לֹהֵינוּ, אָבִינוּ, רַעְנוּ, זִוְגְנוּ, פְּרַנְסְנוּ, וּכְלָפְלְנוּ, וְהַרְוִיחְנוּ, וְהַרְוּחַ לָנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ מִהָרָה מְכֹל צְרוּתֵינוּ, וְנָא, אֵל תַּצְרִיכֵנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ, לֹא לִיְדֵי מִתְנַת בְּשָׂר וָדָם, וְלֹא לִיְדֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לִיְדֶךָ הַמְּלֵאָה, הַפְּתוּחָה, הַקְּדוּשָׁה וְהַרְחֲבָה, שְׁלֹא נִבּוֹשׁ וְלֹא נִפְלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

לשבת רצה והחליצנו ה' אֱ-לֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשְּׁבֶת הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ, לְשֶׁבֶת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוֹת רְצוֹנְךָ וּבְרְצוֹנְךָ הִנִּיחַ לָנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ, שְׁלֹא תִהְיֶה צָרָה וְיָגוֹן וְאֲנַחָה בְּיוֹם מְנוּחַתָּנוּ. וְהִרְאָנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ בְּנִחְמַת צִיּוֹן עִירְךָ, וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדֻשָּׁךָ, כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנְּחֻמוֹת:

א- להינינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבא ויגיע, ויראה, וירצה, וישמע, ויפקד, ויזכר וזכוננו ופקדוננו, וזכרון אבותינו, וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשך, וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך, לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים, לחיים ולשלום ביום חג המצות הזה. זכרנו ה' א- להינינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים, ובדבר ישועה ורחמים, חוס וחסנו, ורחם עלינו והושיענו, כי אליך עינינו, כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. ברוך אתה ה', בונה ברחמי ירושלים.
אמן

ברוך אתה ה' א- להינינו מלך העולם, האל אבינו, מלכנו, אדירנו בוראנו, גואלנו, יוצרנו, קדושנו קדוש יעקב, רוענו רועה ישראל. המלך הטוב, והמטיב לכל, שבכל יום ויום הוא הטוב, הוא מטיב, הוא יטיב לנו. הוא גמלנו, הוא גומלנו, הוא יגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה ברכה וישועה, נחמה, פרנסה וכלכלה, ורחמים, וחיים ושלום, וכל טוב, ומכל טוב לעולם אל יחסרנו:

הרחמן, הוא ימלוך עלינו לעולם ועד.

הרחמן, הוא יתברך בשמים ובארץ.

הרחמן, הוא ישתבח לדור דורים, ויתפאר בנו לעד ולנצח נצחים, ויתהדר בנו לעד ולעולמי עולמים.

הרחמן, הוא יפרנסנו בכבוד.

הרחמן, הוא ישבור עלנו מעל צוארנו והוא יוליכנו קוממיות לארצנו.

הרחמן, הוא ישלח לנו ברכה מרבה בבית הזה, ועל שלחן זה שאכלנו עליו.

הרחמן, הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב, ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות.

הרחמן, הוא יברך את (אבי מורי) בעל הבית הזה, ואת (אמי מורתני) בעלת הבית

הזה, הרחמן, הוא יברך אותי (ואבי ואמי ואשתי וזרעי ואת כל אשר לי)

הרחמן, הוא יברך את בעל הבית הזה, ואת אשתו בעלת הבית הזה.

אותם ואת ביתם ואת זרעם ואת כל אשר להם אותנו ואת כל אשר לנו, כמו

להבין את התפלה

שְׁנַת־בְּרָכוֹ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב: בְּפֶלַל, מִפְּלַל, כָּל. כֵּן יִבְרַךְ אוֹתָנוּ כְּלָנוּ יַחַד.
בְּבִרְכָה שְׁלֵמָה, וְנֹאמַר אָמֵן:

בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעֲלֵינוּ זְכוֹת, שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם, וְנִשְׂא בְרָכָה מֵאֵת ה' וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִמְצָא חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת הַרְחֻמָּן, הוּא יִנְחִילָנוּ יוֹם שְׂכָלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.

הַרְחֻמָּן, הוּא יִנְחִילָנוּ יוֹם שְׂכָלוֹ טוֹב.

הַרְחֻמָּן, הוּא יִזְכְּנוּ לִימֹת הַמְּשִׁיחַ וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
מְגִדוֹל יִשׁוּעוֹת מִלְּבוֹ, וְעֵשָׂה חֶסֶד לְמִשְׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֵשָׂה שְׁלוֹם
בְּמָרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם, עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת ה' קְדוֹשׁוֹ, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבוּ, וְדוֹרְשֵׁי ה' לֹא יִחְסְרוּ
כָּל טוֹב: הוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד: פּוֹתַח אֶת יָדָהּ, וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן:
בְּרוּךְ הַגֹּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּה', וְהִיָּה ה' מִבְּטָחוֹ: נַעַר הִיתִי גַם זָקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק
נִעְזֵב, וְזֶרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לָחֶם: ה' עֵז לְעַמּוֹ יִתֵּן, ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם:

כוס שלישית

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיָּם מִצּוֹת כּוֹס שְׁלִישִׁית מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת לְשֵׁם יַחֲוֹד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ
הוּא וְשִׁבְיִנְתִּיהָ עַל-יַדֵּי הַהוּא טְמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל-יִשְׂרָאֵל.

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל-לִהְיֵנוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

מוזגים כוס מיוחדת לאליהו הנביא, ופותחים את הדלת ואומרים

שֶׁפֶךְ חֲמַתְךָ אֶל-הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל-מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ: כִּי
אָכַל אֶת-יַעֲקֹב. וְאֶת-נְוֵהוּ הַשָּׁמַיִם: שֶׁפֶךְ-עֲלֵיהֶם זַעֲמָךְ, וְחָרוֹן אַפְּךָ יִשִּׁיגֵם: תִּרְדֹּף בְּאֵף

ותשמידם, מתחת שמי ה':

הלל

לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד, על חסדך על אמתך. למה יאמרו הגוים, איך נא אלהיהם. וא-להינו בשמים כל אשר חפץ עשה. עצביהם כסף וזהב, מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו, עינים להם ולא יראו. אזנים להם ולא ישמעו, אף להם ולא יריחון. ידיהם ולא ימישון, רגליהם ולא יהלכו, לא יהגו בגרונם. כמוהם יהיו עשיהם, כל אשר בטח בהם: ישראל בטח בה', עזרם ומגנם הוא. בית אהרן בטחו בה', עזרם ומגנם הוא. יראי ה' בטחו בה', עזרם ומגנם הוא:

ה' זכרנו יברך, יברך את בית ישראל, יברך את בית אהרן. יברך יראי ה', הקטנים עם הגדלים. יסוף ה' עליכם, עליכם ועל בניכם. ברוכים אתם לה', עשה שמים וארץ. השמים שמים לה', והארץ נתן לבני אדם. לא המתים יהללו יה', ולא כל ירדי דומה. ואנחנו נברך יה', מעתה ועד עולם, הללויה:

אהבתי פי ישמע ה', את קולי תחנוני. כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות, ומצרי שאל מצאוני צרה ויגון אמצא. ובשם ה' אקרא, אנה ה' מלטה נפשי. חנון ה' וצדיק, וא-להינו מרחם. שמר פתאים ה' דלותי ולי יהושיע. שובי נפשי למנוחיכי, פי ה' גמל עליכי. פי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה, את רגלי מדחי. אתה ה' לפני ה', בארצות החיים. האמנתי כי אדבר, אני עניתי מאד. אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב.

מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי. כוס ישועות אשא, ובשם ה' אקרא. נדרי לה' אשלים, נגדה נא לכל עמו. יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. אנה ה' כי אני עבדך אני עבדך, בן אמתך פתחת למוסרי. לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא. נדרי לה' אשלים נגדה נא לכל עמו. בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים הללויה.

הללו את ה', כל גוים, שבחוהו כל האמים. כי גבר עלינו חסדו, ואמת ה' לעולם הללויה-ה':

להבין את התפלה

הודו לה' פי טוב, פי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל, פי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן, פי לעולם חסדו:
יאמרו נא יראי ה', פי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי יי-ה, ענני במרחב יי-ה. ה' לי לא אירא, מה יעשה לי אדם. ה' לי בעזרי, ואני אראה בשנאי. טוב לחסות בה, מבטח באדם. טוב לחסות בה, מבטח בנדיבים. כל גוים סבבוני בשם ה' פי אמילם. סבוני גם סבבוני בשם ה' פי אמילם. סבוני כדברים דעכו פאש קוצים, בשם ה' פי אמילם. דחה דחיתני לנפל, וה' עזרני. עזי וזמרת יי-ה, ויהי לי לישועה. קול רנה וישועה באהלי צדיקים, ימין ה' עשה חיל. ימין ה' רוממה, ימין ה' עשה חיל. לא אמות פי אחיה, ואספר מעשי יי-ה. יסר יסרני יי-ה, ולמות לא נתנני. פתחו לי שערי צדק, אבא בם אודה יי-ה. זה השער לה, צדיקים יבאו בו. אודך פי עניתני, ותהי לי לישועה. אודך פי עניתני ותהי לי לישועה. אבן מאסו הבונים, היתה לראש פנה. אבן מאסו הבונים, היתה לראש פנה. מאת ה' היתה זאת, היא נפלאות בעינינו. זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

אנא ה' הושיעה נא:
אנא ה' הושיעה נא:
אנא ה' הצליחה נא:
אנא ה' הצליחה נא:

ברוך ה' ה' ברכנוכם מבית ה'. ברוך ה' ה' ברכנוכם מבית ה'.
א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח. א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים, עד קרנות המזבח. א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים, עד קרנות המזבח. א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים, עד קרנות המזבח.
א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים, עד קרנות המזבח. א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים, עד קרנות המזבח. א-ל ה' ויאור לנו, אסרו חג בעבתים, עד קרנות המזבח.

הודו לה' פי טוב, פי לעולם חסדו: הודו לא-להי האלהים, פי לעולם חסדו: הודו לאדני האדנים, פי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדלות לבדו, פי לעולם חסדו:

לְעִשָּׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
 לְעִשָּׂה אוֹרִים גְּדֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: אֵת הַשֶּׁמֶשׁ לְמַמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
 אֵת הַיָּרֵחַ וְכוּכָבִים לְמַמְשָׁלוֹת בַּלַּיְלָה, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְמַכָּה מִצָּרִים בְּבְכוּרֵיהֶם, כִּי
 לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מֵתוֹכֶם, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹ נְטוּיָה, כִּי
 לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְגִזְרֵי יַם סוּף לְגִזְרֵים, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ, כִּי
 לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וְנָעַר פְּרַעַה וַחֲיִלוֹ בַּיָּם סוּף, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְמוֹלִיךְ עִמּוֹ בַּמִּדְבָּר, כִּי
 לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְמַכָּה מְלָכִים גְּדֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וַיַּהַרְג מְלָכִים אֲדִירִים, כִּי
 לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: לְסִיחוּן מִלֶּךְ הָאֱמֹרִי, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וַלְעוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן, כִּי לְעוֹלָם
 חֲסִדוֹ: וְנָתַן אֶרֶצָם לְנַחֲלָה, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדוֹ, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
 שֶׁבַשְׁפָּלְנוּ זָכַר לָנוּ, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: וַיִּפְרָקֵנוּ מִצָּרֵינוּ, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: נוֹתֵן לָחֵם
 לְכָל בָּשָׂר, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: הוֹדוּ לָא-ל הַשָּׁמַיִם, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

נְשַׁמֵּת כָּל חַי, תִּבְרַךְ אֵת שְׁמֶךָ ה' א-לֵינוּ. וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר, תִּפְאָר וּתְרוֹמָם זְכוּרָךְ
 מִלִּבְנוֹ תְּמִיד, מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֵתָהּ א-ל. וּמִבְּלַעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל
 וּמוֹשִׁיעַ, פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמַפְרִינֵם וּמְרַחֵם, בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֱלֹהֵי אֲתָהּ:
 אֱלֹהֵי הָרֵאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, א-לוֹהַ כָּל בְּרִיּוֹת, אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת, הַמְהַלֵּל בְּרַב
 הַתְּשַׁבְּחוֹת, הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד, וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וְה' לֹא יָנוּם וְלֹא יִשָּׁן, הַמְעוֹרָר
 יְשָׁנִים וְהַמְקִיץ נֹרְדָמִים, וְהַמְשִׁיחַ אֱלֹמִים, וְהַמְתִּיר אֲסוּרִים, וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְהַזּוֹקֵף
 כְּפוּפִים, לֶךְ לְבַדְךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים. אֱלֹהֵינוּ מֵלֵךְ שִׁירָה בַּיָּם, וְלִשְׁנוֹנֵנוּ רִנָּה בְּהַמּוֹן גְּלִיו,
 וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שֹׁבַח כְּמִרְחַבֵי רִקִיעַ, וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כְּשֶׁמֶשׁ וְכִכָּרֵת, וַיְדִינוּ פְּרוּשׁוֹת
 כְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם, וְרָגְלֵינוּ קָלוֹת כְּאֵילוֹת, אֵין אֲנַחְנוּ מְסַפִּיקִים, לְהוֹדוֹת לְךָ ה' א-לֵינוּ
 וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וּלְבַרְךָ אֵת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאֱלֹהֵי אֱלֹפִים וְרַבֵי רַבּוֹת
 פְּעָמִים, הַטּוֹבוֹת שְׁעֵשִׂית עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ. מִמִּצְרַיִם גְּאֻלְתָּנוּ ה' א-לֵינוּ, וּמִבֵּית
 עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ, בְּרַעַב זָנַתָּנוּ, וּבְשֶׁבַע כֹּלִפְלַתָּנוּ, מִחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ, וּמִדְּבַר מִלְּטָתָנוּ,
 וּמִחֲלָיִם רָעִים וּנְאֻמָּנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד הֵנָּה עֲזָרוֹנוּ רַחֲמֶיךָ, וְלֹא עֲזָבוֹנוּ חֲסִדֶיךָ וְאֵל
 תִּשְׁטַנּוּ ה' א-לֵינוּ לְנִצָּחַת. עַל כֵּן אֲבָרִים שֶׁפִּלְגַת בָּנוּ, וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנִּפְחַת בְּאִפֵּינוּ,
 וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁמַת בְּפִינוּ, הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבַּחוּ וַיִּפְאָרוּ וַיְרֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדְּשׁוּ
 וַיִּמְלִיכוּ אֵת שְׁמֶךָ מִלִּבְנוֹ, כִּי כָּל פֶּה לֶךְ יוֹדֶה, וְכָל לִשׁוֹן לֶךְ תִּשְׁבַּע, וְכָל בֶּרֶךְ לֶךְ
 תִּכְרַע, וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה, וְכָל לְבָבוֹת יִרְאוּךָ, וְכָל קָרֵב וּכְלִיּוֹת יִזְמְרוּ

להבין את התפלה

לְשִׁמְךָ. כְּדַבֵּר שְׂפָתוֹב, כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹךָ. מִצִּיל עָנִי מִחֶזֶק מַמְנֹנִי, וְעָנִי וְאַבְיוֹן מִגְּזֹלוֹ: מִי יִדְמָה לָךְ, וּמִי יִשְׁוֶה לָךְ וּמִי יַעֲרֹךְ לָךְ: הָאֵל-לִי הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, אֵל-לִי עֲלִיּוֹן קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נִהְלַלְךָ וּנְשַׁבַּחְךָ וּנְפָאֵרְךָ וּנְבָרְךָ אֶת-שֵׁם קְדוֹשְׁךָ. כְּאִמּוֹר, לְדוֹד, בְּרַכֵּי נַפְשִׁי אֶת ה', וְכָל קִרְבֵי אֶת שֵׁם קְדוֹשׁ:

הָאֵל-לִי בְּתַעֲצוּמוֹת עֲנֶיךָ, הַגָּדוֹל בְּכַבוֹד שִׁמְךָ. הַגְּבוּר לְנִצְח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמְּלִךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא:

שׁוֹכֵן עַד, מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ: וְכָתוּב, רַנְּנוּ צְדִיקִים בְּה', לַיִּשְׂרָאִים נְאֻה תְהִלָּה. בְּפִי יִשְׂרָאִים תִּתְהַלַּל. וּבְדַבְרֵי צְדִיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבְלִשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמֵם. וּבְקִרְבַּי קְדוֹשִׁים תִּתְקַדֵּשׁ:

וּבְמִקְהֵלוֹת רַבּוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרָנָה יִתְפָּאֵר שִׁמְךָ מִלִּפְנֵינוּ, בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, שְׁכֵן חוֹבֵת כָּל הַיְצוּרִים, לְפָנֶיךָ ה' אֵל-לְהִינּוּ, וְאֵל-לְהִי אֲבוֹתֵינוּ, לְהוֹדוֹת לְהִלָּל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדִּיר לְבָרַךְ לְעִלָּה וּלְקַלֵּם, עַל כָּל דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשִׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחְךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לְעַד מִלִּפְנֵינוּ, הָאֵל-לִי הַמְּלִךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לָךְ נְאֻה, ה' אֵל-לְהִינּוּ וְאֵל-לְהִי אֲבוֹתֵינוּ: שִׁיר וְשִׁבְחָה, הִלָּל וְזִמְרָה, עֲזָרָה וּמִשְׁלָה, נִצְחָה, גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה, תְהִלָּה וְתִפְאֵרֶת, קְדוּשָׁה וּמְלִכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

יְהִלְלוּךָ ה' אֵל-לְהִינּוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחֲסִידֶיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְכָל עַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָנָה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדִּישׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שִׁמְךָ מִלִּפְנֵינוּ, כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁבַּח נְאֻה לְזַמֵּר, כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֲתָה אֵל-לִי. בְּרוּךְ אַתָּה ה', מֶלֶךְ מְהִלָּל בְּתַשְׁבְּחוֹת.

נוסח תימן

The הגדה ends here. They drink the fourth cup without making a ברכה. A note on this point indicates that since not much time has elapsed since making the ברכה on the third

cup of wine, it is not necessary to make another ברכה. It is their custom to then recite all of שיר השירים. In the current versions of the הגדה according to נוסח תימן, the תרגום for שיר השירים is provided together with a Hebrew translation.

שותים כוס רביעית ומברכים ברכה אחרונה

ברוך אתה ה', א-להינו מלך העולם, בורא פרי הגפן:

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם על הגפן ועל פרי הגפן.

ועל תנובת השדה, ועל ארץ חמדה טובה ורחבה, שרצית והנחלת לאבותינו, לאכול מפריה ולשבוע מטובה. רחם נא ה' א-להינו על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל מזבחתך ועל היכלך. ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו, והעלנו לתוכה, ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבוע מטובה, ונברכה עליה בקדשה ובטהרה (בשבת ורצה והחליצנו ביום השבת הזה).

ושמחנו ביום חג המצות הזה. כי אתה ה' טוב ומטיב לכל, ונודה לך על הארץ ועל פרי הגפן. ברוך אתה ה', על הארץ ועל פרי הגפן:

סדר רב עמרם גאון

The הגדה ends here.

נרצה

חסל סדור פסח כהלכתו, ככל משפטו וחקתו. באשר זכינו לסדר אותו, כן נזכה לעשותו. זך שוכן מעונה, קומם קהל עדת מי מנה. בקרוב נהל נטעי כנה, פדוים לציון ברנה.

להבין את התפלה

לשנה הבאה בירושלים:

ובכן ויהי בחצי הלילה.

אז רוב נסים הפלאת בלילה, בראש אשמורות זה הלילה, גר צדק נצחתו כנחלק לו לילה, ויהי בחצי הלילה.

הנת מלך גרר בחלום הלילה, הפחדת ארמי באמש לילה, וישר ישראל למלאך ויוכל לו לילה, ויהי בחצי הלילה.

זרע בכורי פתרום מחצת בחצי הלילה, חילם לא מצאו בקומם בלילה, טיסת נגיד חרשת סלית בכוכבי לילה, ויהי בחצי הלילה.

יען מחרף לנופף אווי, הובשת פגרו בלילה, פרע בל ומצבו באישון לילה, לאיש חמודות נגלה רז חזות לילה, ויהי בחצי הלילה.

משתפר בכלי קדש נהרג בו בלילה, נושע מבור אריות פותר בעתותי לילה. שנאה נטר אגגי וכתב ספרים לילה, ויהי בחצי הלילה.

עזרת נצחך עליו בנוד שנת לילה, פורה תדרוך לשומר מה מלילה, צרח בשמר ושח אתא בקר וגם לילה, ויהי בחצי הלילה.

קרוב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, רם הודע פי לך היום אף לך הלילה, שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה, תאיר כאור יום חשבת לילה, ויהי בחצי הלילה:

בליל סדר שני

ובכן ויאמרתם זבח פסח.

אִמְנֵן גְבוּרוֹתֶיךָ הַפְּלִאתָ בַּפֶּסַח, בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׂאֵת פֶּסַח, גְּלִיתָ לְאַזְרְחֵי חַצוֹת לַיִל פֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

דִּלְתִּיו דְּפַקְתָּ כַּחַם הַיּוֹם בַּפֶּסַח, הִסְעִיד נּוֹצְצִים עֲגוֹת מִצּוֹת בַּפֶּסַח, וְאֵל הַבָּקָר רָץ זָכָר לְשׁוֹר עֶרְךָ פֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

זָעְמוּ סְדוּמִים וְלֹהֲטוּ בְּאֵשׁ בַּפֶּסַח, חָלַץ לוֹט מֵהֶם, וּמִצּוֹת אָפָה בִּקְץ פֶּסַח, טֹאטְאֵת אֲדַמַּת מֶף וְנָף בְּעֶבְרֶךָ בַּפֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

י-ה, רֹאשׁ כָּל אֹזֶן מַחְצֵת בְּלֵיל שְׁמוֹר פֶּסַח, כְּבִיר, עַל בֶּן בְּכוֹר פִּסְחָתָּ בְּדָם פֶּסַח, לְבַלְתִּי תֵת מִשְׁחִית לְבֹא בַּפֶּתַחִי בַּפֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

מְסַגֶּרֶת סְגָרָה בְּעֵתוֹתַי פֶּסַח, נִשְׁמְדָה מְדִין בְּצִלִּיל שְׁעוֹרֵי עֶמֶר פֶּסַח, שֶׁרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פוֹל וְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד פֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לְעֵמוֹד, עַד גָּעָה עוֹנֵת פֶּסַח, פֶּס יָד כְּתָבָה לְקַעֲקַע צוֹל בַּפֶּסַח, צָפָה הַצְּפִית עֶרוֹךְ הַשְּׁלַחֵן, בַּפֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

קָהַל כְּנֶסֶה הַדְּסָה צוֹם לְשִׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח, רֹאשׁ מִבֵּית רֶשַׁע מַחְצֵת בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח, שְׁתֵּי אֵלֶּה רָגַע, תָּבִיא לְעוֹצִית בַּפֶּסַח, תָּעוֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ, כְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח, וְאַמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח.

כִּי לֹו נְאֻה, כִּי לֹו יֵאָה.

אֲדִיר בְּמְלוּכָה, בְּחוֹר בְּהֶלְכָה, גְּדוּדֵינוּ יֹאמְרוּ לֹו:
לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֵף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה.
כִּי לֹו נְאֻה, כִּי לֹו יֵאָה.

דָּגוּל בְּמְלוּכָה, הָדוּר בְּהֶלְכָה, וְתִיקֵנוּ יֹאמְרוּ לֹו:
לֵךְ וּלְךָ, לֵךְ כִּי לֵךְ, לֵךְ אֵף לֵךְ, לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה.

להבין את התפלה

כי לו נאָה, כי לו יאָה.

זבאי במלוכה, חסין בהלכה, טפסריו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה.
כי לו נאָה, כי לו יאָה.

יחיד במלוכה, כביר בהלכה, למודיו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה.
כי לו נאָה, כי לו יאָה.

מושל במלוכה, נורא בהלכה, סביביו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה.
כי לו נאָה, כי לו יאָה.

ענו במלוכה, פודה בהלכה, צדיקיו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה.
כי לו נאָה, כי לו יאָה.

קדוש במלוכה, רחום בהלכה, שנאניו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה.
כי לו נאָה, כי לו יאָה.

תקיף במלוכה, תומך בהלכה, תמימיו יאמרו לו:
לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, לך ה' הממלכה.
כי לו נאָה, כי לו יאָה.

אדיר הוא, יבנה ביתו בקרוב, במהרה במהרה, פימינו בקרוב. אל בנה, בנה ביתך בקרוב.

בְּחֹר הוּא, גָּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקִרְוֹב, בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקִרְוֹב.
אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקִרְוֹב.

הַדּוֹר הוּא, וְתִיק הוּא, זָפֵאי הוּא, חָסִיד הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקִרְוֹב, בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה,
בְּיָמֵינוּ בְּקִרְוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקִרְוֹב.

טָהוֹר הוּא, יָחִיד הוּא, בְּבִיר הוּא, לָמוּד הוּא, מְלַךְ הוּא, נוֹרָא הוּא, סָגִיב הוּא, עֲזוּז
הוּא, פּוֹדֶה הוּא, צְדִיק הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקִרְוֹב, בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקִרְוֹב. אֵל
בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקִרְוֹב.

קָדוֹשׁ הוּא, רַחוּם הוּא, שְׂדֵי הוּא, תַּקִּיף הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקִרְוֹב, בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה,
בְּיָמֵינוּ בְּקִרְוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקִרְוֹב.

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ? אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ: אֶחָד אֶּ–לְהֵינּוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ.
שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ? שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶּ–לְהֵינּוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ.

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶּ–לְהֵינּוּ
שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ.

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ? אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית,
אֶחָד אֶּ–לְהֵינּוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ.

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ? חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶּ–לְהֵינּוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ.

שֵׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ? שֵׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע
אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֶּ–לְהֵינּוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֶרֶץ.

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ? שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה

להבין את התפלה

חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

שמונה מי יודע? שמונה אני יודע: שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

תשעה מי יודע? תשעה אני יודע: תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

עשרה מי יודע? עשרה אני יודע: עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

אחד עשר מי יודע? אחד עשר אני יודע: אחד עשר בוכביא, עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

שנים עשר מי יודע? שנים עשר אני יודע: שנים עשר שבטיא, אחד עשר בוכביא, עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

שלשה עשר מי יודע? שלשה עשר אני יודע: שלשה עשר מדיא, שנים עשר שבטיא, אחד עשר בוכביא, עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד א-להינו שבשמים ובארץ.

חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא שׁוֹנְרָא, וְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא כְּלָבָא, וְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא חוּטְרָא, וְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא נוֹרָא, וְשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא מֵיָא, וְכַבָּה לְנוֹרָא, דְשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא תוֹרָא, וְשִׁתָּא לְמֵיָא, דְכַבָּה לְנוֹרָא, דְשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא הַשׁוּחַט, וְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְשִׁתָּא לְמֵיָא, דְכַבָּה לְנוֹרָא, דְשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא מְלֵאף הַמּוֹת, וְשַׁחַט לְשׁוּחַט, דְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְשִׁתָּא לְמֵיָא, דְכַבָּה לְנוֹרָא, דְשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

וְאַתָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמְלֵאף הַמּוֹת, דְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְשִׁתָּא לְמֵיָא, דְכַבָּה לְנוֹרָא, דְשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְהִכָּה לְכְּלָבָא, דְנִשְׁפָּד לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגְּדִיָּא, דְזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זְוּזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.